

Politiikka 3/1998

Iisa Räsänen (1997): *Lastuna virrassa vai omaa purtta ohjaten*. Itsenäisyyteen liittyvät valtamerkitykset EU:n vastaisina argumentteina suomalaisessa integraatiokeskustelussa. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos/valtio-oppi, julkaisuja 71, Jyväskylä, 136 s.

Iisa Räsänen lisensiaattityön kohteena on vallan käsitteellistäminen suomalaisessa integraatiokeskustelussa. Kohdetta lähestytään tietyn poliittisen ryhmän, Suomen EU-jäsenyyden vastustajien, argumentaation pohjalta ajanjaksolla 1992-94. Tekijä itse määrittelee lähestymistapansa käsittehistoriallis-retorisesti otteeksi. Tarkoituksena on nostaa EU-jäsenyyden vastustajien puheesta esiin vallan eri merkityksiä ja tutkia näiden merkitysten retorista käyttöä.

Räsänen työ koostuu kolmesta pääasiallisesta osasta. Ensimmäisessä hän tarkastelee vallan eri merkityksiä EU-vastustuksessa. Hän lähtee purkamaan auki EU:n vastustajien käyttämiä valtamerkityksiä käsiteparin ylivalta vs. itsenäisyys avulla, jonka hän katsoo keskeiseksi lähtökohdaksi heidän käsitteellistessään valtaa. Tästä lähtökohdasta Suomen valta määritellään ”itsenäisyytenä”, joka vastustajien argumentaatiossa hahmottuu hyvin moniulotteisena käsitteenä. Räsänen osoittaa, kuinka ”itsenäisyys” näyttäytyy vastustajien puheessa yhtä hyvin muodollisena, omaehtoisena toimintana ja päätöksentekovaltana kuin kausaalisen valtanakin, joka aktualisoituu tiettyjen vaikutusten ja päämäärien tuottamisena. ”Itsenäisyys” edustaa EU:n vastustajilla myös jakamatonta valtaa ja pysyvää oikeutta, joka on voimassa aina ja pysyvänä kokonaisuutena ja jota näin ollen ei voi jakaa, vaan jonka voi ainoastaan luovuttaa pois kokonaan.

EU:n vallan käsitteellistyminen ”ylivallaksi” merkitsee ensinnäkin vallan käsitteellistämistä voimaksi eikä oikeudeksi ja vallan negatiivisten, määrävien, kieltävien ja estävien merkitysten korostumista. Myös ylivalta on luonteeltaan jakamatonta – tässä tapauksessa se määritellään kuuluvaksi kollektiivisesti EU:n suurille valtioille, jotka alistavat pienet maat kuten Suomen omaan tahtoonsa saaden ne toimimaan sen mukaisesti.

Työnsä toisessa osassa Räsänen tutkiskelee EU:n vastustajien tapaa käyttää rakentamiaan vallan käsitteitä argumenttina poliittisessa taistelussa Suomen EU-jäsenyyttä vastaan. Koska vastustajat lähtevät siitä yksinkertaisesta asetelmasta, että Suomi on hyvä ja EU on paha, on myös Suomelle kuuluva valta positiivista ja hyvää, kun taas EU:n valta on pahaa. Haluttuun poliittiseen lopputulokseen pääsemiseksi käytetään kieltä apuvälineenä, jolloin päämäärän saavuttamiseksi joudutaan syyllistymään myös argumentaation sisäisiin ristiriitaisuuksiin. Kun Suomen valta on lähtökohteisesti hyvää ja EU:n valta pahaa, saavat samat valtamerkitykset Räsänen mukaan EU:n vastustajien teksteissä negatiivisen tai positiivisen sävyn sen mukaan kuvataanko niillä EU:n vai Suomen valtaa. Hän osoittaa esimerkiksi kuinka Suomen toimintavapaudeksi käsitteellistetty valta mielletään positiiviseksi mahdollisuuksien tai avoimuuden olemassaoloksi, mutta kuinka vastaavaa valtaa EU:n käsissä nimitetään mielivallaksi. Vallan jakamattomuus on keskeinen lähtökohta sekä Suomen että EU:n yhteydessä – valta voi kuulua vain joko Suomelle tai EU:lle kokonaan. Toisaalta, kun verrataan EU:a ETA:an ja pidetään jälkimmäistä parempana vaihtoehtona, niin lähdetään siitä että Suomen valta voi jakautua ja että ETA kahlitsee sitä vähemmän.

Lopuksi Iisa Räsänen osoittaa, mihin ajatus Suomen hyvydestä ja EU:n pahuudesta viime kädessä juontaa juurensa EU:n vastustajien argumentaatiossa. Suomea pidetään luonnollisena yhteisönä ja subjektina, mitä taas EU:n ei katsota olevan. Suomen luonnollinen yhteys perustuu edelleen Suomen kansan olemassaoloon sekä sen alueelliseen yhteyteen ja erottumiseen muusta maailmasta rajojen avulla. Kun EU ei täytä näitä luonnollisen yhteisön kriteerejä, se ei voi edustaa uuden yhteisön alkua, vaan ainoa mahdollisuus on nähdä se pahana ja kilpailijana, minne ”tätä maata ollaan viemässä”.

Lisensiaattityöksi Iisa Räsänen tutkimus on ilman muuta taidokas ja kypsä analyysi, jonka edustama lähestymistapa ansaitsee tulla sovelletuksi myös suomalaisen ulko- ja integraatiopolitiikan tutkimuksessa. Työtä siivittää myös tietty raikkaus ja lennokkuus, mistä voi päätellä, että tekijän pyrkimyksenä ei ole ollut hioa sitä aivan loppuun asti, vaan että jatkoa on kenties odotettavissa. Työ herättää kuitenkin joitakin kysymyksiä, joista osa liittyy sen teoreettisiin lähtökohtiin ja osa itse tutkimuskohteen valintaan.

Räsänen kutsuu työnsä lähestymistapaa käsittehistoriallis-retorisesti ja sanoo käsittehistoriallisen ajattelun olevan työn teoreettisena taustana. Tutkimuskohteeseensa sovellettuna näkökulma merkitsee lähinnä erilaisten käsitteellisten menneisyyksien esillenostamista suomalaisesta EU-vastustuksesta. Työn teoreettinen pääpaino ei kaikesta johdattelusta huolimatta ole käsittehistoriassa johtuen yksinkertaisesti siitä, että tekijä ei käytä esille nostamiaan historiallisia menneisyyksiä historiallisina menneisyyksinä vaan pikemminkin analyttisinä kategorioina ja määrittelyinä, joiden retorisesta käytöstä hän pääasiassa on kiinnostunut. Jotta lähtökohdaksi selitetyn käsittehistorian kriteeri olisi täyttynyt, tekijän olisi nimenomaan pitänyt problematisoida valta-käsitteen historiallisten merkitysten keskinäisiä suhteita, jolloin tästä olisi noussut väline arvioida EU-vastustajien käsitteellistämän vallan poliittisuutta. Esimerkiksi osoittamalla että eri aikaan sidotut määrittelyt sisältävät keskinäisiä

ristiriitaisuuksia vaikkapa niin, että toisessa valta määritellään lähtökohtaisesti jakamattomaksi ja toisessa jaettavaksi entiteetiksi.

Työn teoreettinen painopiste on nyt valta-käsitteen retorisessa käytössä. Työn viesti, ja sen kantama todistus, kielen ja käsitteiden poliittisuudesta ja arvosidonnaisuudesta nousee käsitteiden käytöstä, jonka käsitteiden moniulotteisuus sallii – ei tästä historiallisesta moniulotteisuudesta sinänsä. Loppuluvussa Räsänen ottaakin jo hiukan etäisyyttä työnsä käsitehistoriallisista ambatioista, mutta olisi tietysti ollut parempi, jos tämä olisi tapahtunut työn teoreettista näkökulmaa tarkentamalla alusta pitäen.

Kaikista ansioistaan huolimatta Iisa Räsänen tutkimus herättää viimeistään loppulukunsa pohjalta epäilyksen, oliko tutkimuskohteen valinta sen kaikkien tarkoituserien nojalla osunut oikeaan. Eli oliko perusteltua lähestyä suomalaista EU:n vastustusta juuri sen käyttämän valta-käsitteen avulla. Tutkimuksesta ei löydy muita eksplisiittisiä perusteluja tämän käsitteen valinnalle keskeiseksi tutkimuskohteeksi kuin että valta esiintyy monessa suhteessa yhtenä EU-jäsenyyden vastustajien pääargumenttina. Tämäkin perustelu olisi tosin ollut mielekkäämpi lukea jo työn johdannosta kuin vasta loppuluvusta. Jos tekijä todella oli ensi sijassa kiinnostunut suomalaisesta EU-vastustuksesta ja kielen poliittisuudesta sen yhteydessä, eikä vallan käsitteellistämistä sinänsä ja EU:n vastaisesta argumentaatiosta vain yhtenä sen ilmentymänä, voi kysyä eikö keskeisin käsite kaikesta huolimatta olisi ollut se mihin tekijäkin lopulta päätyy: yhteisön käsite. Räsänen todistaa omalla työllään, kuinka vallan käsitteellistäminen ja retorinen käyttö on viime kädessä palautettavissa tapaan käsitteellistää poliittinen yhteisö. Kysymystä ei kuitenkaan voi sivuuttaa vain toteamalla, että Suomi edustaa EU:n vastustajille luonnollista yhteisöä, vaan Räsänen tuntee itsekkin tarvetta pohtia luonnollisen yhteisöllisyyden perusteita ja ominaispiirteitä (demokraattisuus, valtiiovallan legaalinen ja hierarkkinen luonne suhteessa kansaan) työnsä eri vaiheissa.

Työn loppuluku ja sen sisältämät johtopäätökset suomalaisen EU-vastustuksen epäonnistumisesta onkin kirjoitettu ikään kuin tutkimuskohteena olisi ollut vastustajien tapa käsitteellistää ”yhteisö” eikä ”valta”. Räsänen ei niinkään pohdi EU-vastustajien argumentaation puolueellisuuden tai sisäisten epäjohdonmukaisuuksien vaikutusta EU-kampanjassa, vaan hän pohtii nimenomaan omaksutun Suomi-käsitteen, suvereniteettikeskeisyyden ja käytettyjen käsitteiden vanhakantaisuuden, niin kuin hän itse sanoo, merkitystä EU:n vastustajientappiolle. Rivien välistä voi siis päätellä Räsänen tulleen itsekkin siihen tulokseen, että Suomen EU-jäsenyyden ympärillä käydyin kampanjan polttopiste olikin poliittisen yhteisön käsitteellistämisessä, mikä millään muotoa ei tee vallan käsitteellistämisen analyysia merkityksettömäksi. Mutta se saattaa toki jättää tutkijan hieman mietteliääksi, jos huomaa asian ytimen olleen vielä kerrosta syvemmällä, niin kuin olen loppuluvusta aistivini Räsäselä käyneen.

Lastuna virrassa vai omaa purtta ohjaten raottaa riittävän mielenkiintoisella ja tieteellisesti vakuuttavalla tavalla ovea maailmaan, josta samaa lähestymistapaa käyttämällä löytyisi vielä paljon esillennostettavaa.

TEIJA TIILIKAINEN